

De nazificatie van Maassluis

Maarten van Buuren

*De nazificatie van
Maassluis*

Over de rol van de politie in het nazificatiebeleid van
de bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog

© Maarten van Buuren
ISBN: 9789402198539
Eerste druk: februari 2020

Omslag ontwerp: Maarten van Buuren
Omslagfoto: Chris van Houts
Vormgeving binnenwerk: Brave New Books
Druk: Brave New Books

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd opgeslagen in een geautomatiseerd bestand of openbaar gemaakt op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgever, auteur en fotograaf.

Inhoud

Ten geleide 7

1 Het vlagincident 9

2 De portretten van Hitler en Mussert 22

3 Een misdadiger wordt hoofd van politie 31

4 Caspers op jodenjacht 40

5 Nederlandse politie onder leiding van de SS 54

6 De verklikker 69

7 De landwachters 1 83

8 De landwachters 2 96

9 Voedselroof onder dekmantel van de Landwacht 108

Bronnen 115

Illustraties 119

Bronvermelding 129

Ten geleide

Een onbenullig incident op 13 mei 1941 vormde de aanleiding voor de Duitse bezetter om het Maassluise politiekorps te nazificeren, dat wil zeggen: te infiltreren met politieambtenaren die bereid waren de vuile karweitjes op te knappen (aangeven en ophalen van joden, huiszoeking naar onderduikers, oppakken van verzetsmensen) die de andere politiemensen weigerden uit te voeren.

De infiltratie van de Maassluise politie is kenmerkend voor de landelijke politiek die Hanns Rauter, *Höhere SS- und Polizeiführer* in Nederland in overleg met zijn chef Himmler voerde om de Nederlandse politie onder zijn gezag te krijgen. Dat lukte. Alle ministeries stonden onder het gezag van Rijkscommissaris Seyss-Inquart, dus ook Binnenlandse Zaken en alle ambtenaren, waaronder alle gemeenteambtenaren van Maassluis. Maar de politie werd aan het gezag van Seyss-Inquart onttrokken en kwam onder het directe gezag te staan van Rauter en de SS.

Dat leidde tot een vreemd verschijnsel. Rauter werd overal in het land geconfronteerd met politiekorpsen die weigerden gevolg te geven aan Rauters militaire idee van politie (eed van trouw aan Hitler, Hitlergroet) en een deel van zijn opdrachten (jodenvervolging, huiszoeking naar onderduikers) naast zich neer legden.

Deze weigerachtigheid vormde een buitenkansje voor politiemensen die vóór de oorlog op non-actief waren gesteld vanwege lichamelijke of psychische gebreken, of die wegens andere gebreken als ongeschikt aan de kant waren gezet. Na de inval van de Duitsers zagen deze min-kukels, vervuld van frustratie en wrok, hun kans schoon. Ze werden lid van de NSB en de Germaansche SS. Ze namen (buiten medeweten van hun chefs) contact op met de SD en voerden op eigen houtje opdrachten uit waar hun collega's hun handen niet aan vuil wilden maken, met

name het opbrengen van joden en onderduikers. Rauter dwong de politiekorpsen deze uitgerangeerde politiemensen in ere te herstellen, ze te bevorderen in rang en ze aan te stellen als korpschefs om zo de weerstand van de politie te breken. Dit is de achtergrond waartegen kneuzen zoals Schadee en Caspers omhoog vielen en in Maassluis als korpschef werden aangesteld.

De vergiftiging van het Maassluisse politiekorps leidde ertoe dat ook in Maassluis joden werden weggevoerd, dat onderduikers werden opgespoord en dat in hooglopende kwesties, zoals de overval op het Maassluisse distributiekantoor op 10 april 1944, arrestaties werden verricht met dodelijke afloop.

De nazificatie van de Maassluisse politie is een schoolvoorbeeld van het tweesporenbeleid van de Duitse bezetter. Het officiële beleid werd uitgevoerd door Rijkscommissaris Seyss-Inquart. Hij handhaafde de Nederlandse wetgeving en het openbaar bestuur voor zover dat niet met de Duitse belangen botste. De ambtenaren van bijvoorbeeld de Maassluisse gemeentesecretarie genoten de bescherming van de Nederlandse wet. Het officieuze beleid, uitgevoerd door Hanns Rauter, was gericht op annexatie van Nederland bij Duitsland. Rauter gebruikte de Nederlandse politie om dit beleid door te voeren. De belangenstrijd tussen Seyss-Inquart (geruggesteund door Hitler) en Rauter (geruggesteund door Himmler) werd binnen de NSB weerspiegeld door de belangenstrijd tussen Mussert (gesteund door Seyss-Inquart) en Rost van Tonningen (gesteund door Rauter en Himmler). Maassluis was het toneel waarop deze tegenstellingen op lokaal niveau werden uitgevochten.

Het vlagincident

Op dinsdagavond 13 mei 1941 liepen zeven Maassluise jongens van het voetbalveld terug naar huis. Ze bleven treuzelen ter hoogte van het Zwarte Pad, waar je een mooi uitzicht hebt op de haven, in die tijd de ligplaats van een achttal Duitse marineschepen. Er voegden zich nog een paar jongens bij hen. Het was even over achten. Bij zonsondergang werd op de Duitse schepen gewoontegetrouw de vlag naar beneden gehaald. Dat was een hele ceremonie: van het wachtschip werd met een bootmansfluitje een signaal gegeven, op alle schepen snelden manschappen aan dek, sprongen in het gelid en bleven zo staan tot de vlag beneden was.

Een van de jongens, Hannes van Veen, kon het bootmansfluitje op zijn vingers perfect nabootsen. Hij greep zijn kans en floot. Zijn signaal had het verwachte effect: Duitse matrozen renden de dekken op, sprongen in het gelid, de vlaggen werden neergehaald. De voetballers hadden de grootste lol. Toen begrepen de Duitsers dat ze waren gefopt. Duitse militairen stormden de kade op en rekenden dertien jongens in.

De Duitse autoriteiten namen de overtreding, al met al een kwajongensstreek, hoog op. Twee dagen later verscheen er een aanplakbiljet waarop *Der höhere SS- und Polizeiführer* Rauter bekendmaakte dat de 'raddraaiers' zouden worden overgebracht naar een concentratiekamp; er werd een avondklok ingesteld op de naleving waarvan een detachement van 35 man *Ordnungspolizei* zou toezien dat in Maassluis gelegerd werd; Maassluis kreeg een boete van 100.000 gulden opgelegd.¹ De jongens werden overgebracht naar het hoofdbureau van politie in Rotterdam, verhoord door de *SD* en afgevoerd naar concentratiekamp Sachsenhausen. Acht van hen werden ruim een half jaar later vrijgelaten. Een werd er naar Berlijn overgebracht en te werk gesteld als dwangarbeider. Vier van hen, onder wie Hannes van Veen, kwamen om.

Daar bleef het niet bij. De Duitse autoriteiten grepen het incident aan om twee maatregelen door te voeren die moesten garanderen dat Maassluis voortaan in de Duitse pas zou lopen. De eerste was het ontslag van burgemeester P.A. Schwartz en de aanstelling op 21 mei 1941 van George M.C. Ort, tot op dat moment burgemeester van het Zeeuwse plaatsje Driewegen. Ort was een welwillend man die zich tijdens zijn burgemeesterschap in Driewegen energiek had ingezet voor Winterhulp Nederland, overigens zonder veel resultaat. Hij was in 1939 lid geworden van de NSB, maar zijn sympathie lag eigenlijk aan de kant van de Nationaal Socialistische Nederlandsche Arbeiderspartij die, in tegenstelling tot de NSB, aansluiting van Nederland bij Duitsland bepleitte. Tijdens zijn burgemeesterschap in Driewegen had Ort overwogen lid te worden van de Germaansche SS, opnieuw een beweging die, in tegenstelling tot de NSB, naar annexatie van Nederland bij Duitsland streefde, maar Willy Münzer, de *Beaufragte* van Seyss-Inquart in Zeeland (een soort commissaris van de provincie), had hem dat afgeraden. Op 19 maart 1941 schreef Münzer een aanbeveling voor George Ort aan Seyss-Inquart. Ort was volgens Münzer een 'prachtig mens' die hij het liefst voor Zeeland zou behouden, maar Driewegen was met zijn 500 inwoners een veel te kleine gemeente voor Ort die het verdiende burgemeester te worden van een stad ter grootte van Amersfoort.

Het vlagincident in Maassluis was de aanleiding waarom Ort nog geen maand later werd benoemd tot burgemeester of, zoals het officieel heette, tot 'regeringscommissaris' van Maassluis. De plaatselijke en landelijke NSB hadden gemengde gevoelens over deze benoeming. Men koesterde twijfels over Orts loyaliteit jegens de Beweging. Die twijfels ontwikkelden zich in de loop van de tijd tot felle kritiek op Orts negatieve houding ten aanzien van de NSB, een kritiek die weergalmde tot in de hoogste echelons in de Beweging.

In een brief van 14 december 1942 schreef kringleider J.H. Rosman van de NSB Kring Nieuwe Waterweg alarmerende berichten over Ort aan Mr. J.H. Carp, hoofd afdeling bestuurszaken van het Hoofdkwartier van de NSB in Den Haag:

Kameraad,

Naar aanleiding van Uw circulaire d.d. 23 Slachtmaand betreffende eventuele moeilijkheden met kameraden- burgemeesters omtrent

wethoudersbenoemingen diene U het volgende.

Dat, zooals U weet, in Maassluis nog steeds kam. Ort burgemeester is.

Dat kam. Ort geen enkel contact onderhoudt met onze Beweging en zich ook niet als zoodanig daadwerkelijk inzet.

Dat hij sterk wordt beïnvloed door zijn wnd. Hoofdcommissaris kam. Schadee, welke kort geleden lid is geworden van de Germaansche S.S. en zich ook in geen enkel opzicht ooit verdienstelijk heeft gemaakt voor de N.S.B.²

Een paar maanden later informeerde burgemeester F.E. Müller van Rotterdam namens dezelfde Mr. J.H. Carp bij de kringleider van Kring Nieuwe Waterweg opnieuw naar de houding van burgemeester Ort ten aanzien van de NSB. De kringleider antwoordde op 19 februari 1943 dat de houding van burgemeester Ort als nationaalsocialist zeer slap was:

Zijn eenige steun is steeds geweest de Duitsche autoriteiten, waarvan hij blijkbaar veel ondersteuning heeft ondervonden. Hij vond het misschien daarom noodzakelijk zijn nieuwjaarswensen te voorzien van den groet "Heil Hitler", hetgeen in 1942 door den toenmaligen groepsleider is gerapporteerd.

Ook tijdens mijn kringleidersschap, en dit is vanaf 1 Juli 1942, heeft Kam. O. zich nimmer in de groep der N.S.B. getoond, alsook nimmer meegedaan aan de huis- aan- huis colportage. Steeds wist hij zich te excuseren door drukke ambtsbezigheden.

De groep Maassluis der N.S.B. heeft dan ook van hem als burgemeester nimmer eenige steun mogen ondervinden, integendeel wel veel onaangenaamheden ondervonden. De stemming van de Maassluische Nat.Soc. ten opzichte van hun kameraad-burgemeester is dan ook niet erg sympathiek te noemen.³

Burgemeester Müller rapporteerde op 26 februari 1943 aan Mr. J.H. Carp:

In antwoord op Uw schrijven van 4 dezer, waarin U om inlichtingen betreffende den Heer G.M.C. Ort, Burgemeester v.d. Lekkade 3, Maassluis verzocht, kan ik U het volgende berichten:

De Heer Ort werd in Mei 1941 tot Burgemeester- Regeeringscommissaris van Maassluis benoemd.

Zijn houding als nationaal-socialist is van den beginne af zeer zwak geweest. Als lid der N.S.B. nam hij nimmer actief aan de politiek deel, terwijl de plaatselijke groep der Beweging weinig steun van hem ondervond. Zijn politieke opvattingen hellen blijkbaar meer over in de richting van de thans ontbonden N.S.N.A.P.⁴

De briefwisseling geeft inzicht in het conflict tussen twee richtingen binnen de NSB: de nationalistische richting aangevoerd door Mussert en de grootgermaanse, aangevoerd door Rost van Tonningen, leider van de Germaansche SS die aanstuurde op aansluiting van Nederland bij Duitsland. In Rotterdam botsten deze richtingen op elkaar in de personen van Müller (NSB) en Rost van Tonningen (Germaansche SS). Inzet van het conflict was de burgemeesterspost van Rotterdam. Rost schoof een van zijn protegees naar voren toen Oud als burgemeester werd ontslagen op 10 oktober 1941. Mussert pareerde deze zet door Müller naar voren te schuiven. Hij won het pleit. Seyss-Inquart accepteerde de benoeming van Müller als burgemeester door tussenkomst van *Generalkommissar* Fritz Schmidt die vriendschap had gesloten met Mussert. Müller benoemde NSB-mensen op alle belangrijke Rotterdamse ambtenaarsposten: chef personeelszaken, hoofdcommissaris van politie, directeur Boymans, directeur ziekenhuis enz. Hij nam ook tientallen assistenten in dienst als ambtenaar om hem als een heuse inlichtingendienst te informeren over de loyaliteit van zijn ambtenaren – en van de gemeenten die onder zijn gezag ressorteerden zoals Maassluis. Dat is de achtergrond van de briefwisseling tussen Carp en Müller over de loyaliteit aan de NSB (of liever het ontbreken daarvan) bij George Ort.⁵

De brief van Carp is eigenlijk een reactie op het verzoek van de Oost Compagnie om inlichtingen betreffende Orts verzoek van 4 februari 1943 om voor uitzending door de Oost Compagnie in aanmerking te komen. Deze Oost Compagnie werd opgericht door Rost van Tonningen, met steun van de gemeente Rotterdam. De reders Kröller en Müller deden enthousiast mee. Dit stelt Orts aanvraag in een bijzonder daglicht, zowel wat betreft zijn Indische afkomst en zijn ambities als wat betreft zijn loyaliteit. Opnieuw een aanwijzing dat zijn sympathie uitgaat naar de door Rost van Tonningen geleide grootgermaanse kant van de NSB. In dat licht moeten ook de argwanende reacties van de kringleider en van Müller worden gezien.⁶

De reacties van Mr. Carp, van burgemeester Müller, van kringleider Rosman en van de Maassluise NSB op het optreden van Ort ademen een toon van teleurstelling, van verraad bijna. George Ort was aangesteld als burgemeester vanwege zijn lidmaatschap van de NSB; dat was de reden waarom zijn benoeming de steun had gekregen van het hoofdkwartier van de NSB, in de vorm van een bekrachtiging van deze benoeming door Mr. Carp, hoofd bestuurszaken. Maar uit Orts optreden bleek dat hij handelde in strijd met de richtlijnen van de NSB en heulde met haar tegenstanders: de NSNAP, de Germaansche SS en de Maassluise korpschef van politie en lid van de Germaansche SS Schadee, die allemaal op annexatie van Nederland bij Duitsland aanstuurden.

In een ander opzicht wierp Orts sympathie met de Duitse hardliners wel vruchten af. Hij slaagde erin de boete te verlagen die Maassluis was opgelegd in verband met het vlagincident. Rauter had in een brief van 15 mei 1941 aan burgemeester Schwartz meegedeeld dat de stad een boete van 100.000 gulden kreeg opgelegd, welke boete binnen acht dagen betaald diende te zijn. Dit bedrag kon op de burgers van Maassluis worden verhaald in verhouding tot hun belastbaar inkomen, voegde Rauter toe. Duitse burgers waren van betaling vrijgesteld. Rauter vroeg de burgemeester om een lijst met de namen van de personen die voor de boete zouden worden aangesproken.⁷

Burgemeester Schwartz zorgde ervoor dat het bedrag van 100.000 op 21 mei 1941 was overgemaakt. Dit blijkt onder meer uit a: een aantekening in pen op de brief van Rauter, b: vermelding in de *Befehlshaberbrief* juni 1942 over vermindering van het boetebedrag,⁸ maar hij stond voor de bijna onmogelijke opgave om dit bedrag te verhalen op de burgers van Maassluis. Beter gezegd: zijn opvolger George Ort stond voor deze bijna onmogelijke opgave.

Het bedrag van 100.000 gulden was buitensporig hoog voor een gemeente van krap 9000 inwoners; bovendien waren Duitse inwoners gevrijwaard van betaling en verder iedereen die op 13 mei 1941 lid was van de NSB, die in Duitsland of Frankrijk te werk was gesteld, die dienst deed bij NSKK of SS, die een zoon had die diende of gediend had bij de SS.⁹

Op 21 april 1942 schreef gemeentesecretaris Mostert aan burgemeester Ort dat het bedrag van 100.000 gulden veel te hoog was en voor Maassluis niet op te brengen. Mostert had berekend dat als elke be-

lastingplichtige een bedrag zou betalen gelijk aan het bedrag van zijn belastingaanslag over 1940/41 dit tot een totaalbedrag zou leiden van f. 29.402,35. Als je van dit bedrag alle verleende ontheffingen en 'kwade posten' zou aftrekken, kwam je uit op een bedrag van ten hoogste 25.000 gulden.

De gemeentesecretaris had de aan Maassluis opgelegde boete vergeleken met boetes aan vergelijkbare gemeenten (Naaldwijk, Monster, Zandvoort, Wateringen) die eveneens door de bezetter waren beboet, maar voor bedragen van respectievelijk 20.000, 20.000, 18.000 en 6.000 gulden. Het aantal inwoners van Maassluis bedroeg 9.136 op 1 januari 1940; dat van Monster 12.024, Naaldwijk 13.455, Zandvoort 9.454. In zijn berekening verwerkte de secretaris al deze getallen, plus het gemiddeld inkomen per hoofd van elke gemeente. Als hij voor Maassluis dezelfde verhouding aanhield tussen boetebedrag, inwoneraantal en gemiddeld inkomen als die van de andere vier gemeenten, dan kwam hij voor Maassluis uit op een boetebedrag van 7.012 gulden. Hij raadde de burgemeester aan stappen te ondernemen om het zoengeld te doen verlagen tot het door hem berekende bedrag.

Op 28 april 1942 richtte burgemeester Ort een verzoek van deze strekking aan de Hogere SS en politieleider Rauter. Rauter verzocht zijn *Befehlshaber der SiPo und des SD*, Wilhelm Harster, het verzoek af te handelen. Harster nam contact op met de Commissaris van de provincie Zuid-Holland en vroeg hem naar zijn mening. De Commissaris berekende het boetebedrag opnieuw en schreef *Befehlshaber* Harster dat een verlaging tot 20.000 gulden hem redelijk leek. Deze verlaging leek hem vooral redelijk, zei hij, omdat Ort blijk had gegeven van zijn grootgermaanse sympathie en dat de verlaging van het boetebedrag ertoe zou bijdragen '*die Stellung des Bürgermeisters Ott [sic], der mehr Nationalsozialist als NSB'er sei, zu festigen*'.¹⁰ Een eigenaardige toevoeging, dat laatste zinnetje. Onder *Nationalsozialist* verstaat Harster blijkbaar het Duitse, op de vorming van een grootgermaans rijk gericht nationaalsocialisme. Hij benadrukt het contrast tussen dit nationaalsocialisme en de NSB. Hij schijnt niet te beseffen dat NSB ook staat voor nationaalsocialisme (Nationaal Socialistische Beweging: NSB). Hij beschouwt de NSB blijkbaar als een regionale, van het oorspronkelijk grootduitse nationalisme vervreemde variant.

Harster ging akkoord met het voorstel van de Commissaris der provincie. Hij meende dat het besluit van de verlaging van de boete beter

niet schriftelijk aan de burgemeester van Maassluis kon worden meege-
deeld, om ‘*jede propagandistische Auswertung dieser Massnahme*’ tegen
te gaan. Ort werd uitgenodigd om op 1 juli 1942 in Den Haag de beslis-
sing op zijn verzoek tot verlaging van de boete mondeling te vernemen.

Naar aanleiding van dit gesprek noteerde Harster: ‘*Bei der Bespre-
chung mit Bürgermeister Ost [sic] stellte ich fest, dass es sich bei ihm um
einen Nationalsozialisten der germanischen Richtung in de NSB handelt.
Ich habe daraufhin SS-Obersturmführer Sondergeld zu der Besprechung
hinzugezogen und ihn mit dem Bürgermeister Ost bekanntgemacht.*’¹¹

Met andere woorden: De top van de SS reageert gunstig op Orts ver-
zoek om verlaging van het boetebedrag, omdat Ort een sympathisant
is van de SS en een aanhanger van de ‘grootgermaanse gedachte’, een
richting die binnen de NSB van Mussert, Carp en Van Geelkerken werd
verfoeid, omdat zij in strijd was met een van de grondbeginselen van de
NSB: een onafhankelijk Nederland binnen een Germaanse statenbond.

De tweede strafmaatregel van verstrekkende aard betrof de leiding van
de Maassluisse politie. De functie van korpschef werd waargenomen door
wethouder C. van Maris. Het vlagincident bood Rauter een uitgelezen
mogelijkheid om een hardliner te benoemen op de post van korpschef.
De keuze viel op de Vlaardingse inspecteur van politie J.F. de Buck.

Jacobus de Buck was in mei 1940 lid geworden van de NSB en de
Nederlandsche SS. Hij was dikke vrienden met zijn collega Steefijnes
Schadee, net als hij inspecteur van politie te Vlaardingse, net als hij in
mei 1940 lid geworden van NSB en van de Nederlandsche SS, die in die
eerste dagen nog Nederlandsche SS heette, maar op 1 november 1942
werd omgedoopt tot Germaansche SS. Volgens hun collega’s binnen het
Vlaardingse politiekorps waren de twee vrienden tot deze organisaties
toegetroten om voor snelle bevordering in aanmerking te komen. ‘Wat
dan ook gebeurde’, volgens een van deze collega’s.¹²

Vanaf mei 1940 werkten De Buck en Schadee samen met luitenant
Schön en *Untersturmführer* Darmstädter van de *Sicherheitsdienst* te
Rotterdam. Ze spraken af dat ze alle voorvallen van verzet en sabotage
rechtstreeks zouden doorgeven aan de *SD* te Rotterdam, ‘zonder daar-
van kennis te geven aan den Commissaris van Politie te Vlaardingse.’¹³
Volgens de echtgenote van Schadee ging het bijvoorbeeld om de op-
sporing van de lieden die de telefoonlijnen van de Weermacht hadden
doorgeknipt.¹⁴ Volgens een naaste collega van De Buck en Schadee, de